

Валерік

Михайло Лермонтов

Я вам пишу даремно; схоже,-
Я перетнув уже межу
І це мені не допоможе.
І що я, власне, вам скажу?
Що пам'ятаю вас? — та, боже,
Про це ви знаєте давно
І вам, звичайно, все одно.
І вам ніскільки не цікаво,
Де я? що я? в якій глуші?
Як на листи, я втратив право
На близькість вашої душі.
Перебираючи поволі
Забуті обіцянки долі,
Не можу більше вірить їм
Тверезим розумом своїм.
Чи можна серцем лицемірить
Перед собою стільки літ?
Нехай би вже морочить світ!
Чи можна легковажно вірить
У те, чого пропав і слід?
Надій примарних не плекаю.
Нас розлучив обставин збіг.
Та я вас досі пам'ятаю,
Бо я забути вас не зміг!

Тому, напевне, що уперто
І надто довго вас любив,
І що за вас, кажу відверто,
Я душу мало не згубив.
А потім в роздумах даремних,
У дріб'язковості подій
Я протягом років нікчемних
Убив останній цвіт надій.
Сприймав насмішки незлобиво,
Забув юнацьких прагнень час,
Любов, поезію — та вас
Було забути неможливо.

Я до цієї думки звик,
Несу свій хрест без нарікання:
Чи те, чи інше покарання? —
Усе одно. Немов боржник,
Що все розтратив, необачний,
За кожен день я долі вдячний.
Молюсь, щоб знову повезло,
І без прокльонів зношу зло.
Війна з чеченцями жорстока
Мене з ученням їх пророка
Поволі зблизила. Життя
Терпінню учить у поході.
І небезпеки відчуття,
Таке близьке людській природі,
Не збуджує і не гнітить
Порожню душу: серце спить,
Немає простору уяві,
Нема роботи голові...
Зате лежиш в густій траві
В тіні чинари на галяві;
Намети поруч височать;
Дрімають мирно на припоні,
Від мух відмахуючись, коні,
А ті кусають і дзижчать.
Мовчать гармати, спить обслуга
Та наготові тліє гніт.
Під сонцем, що зійшло в зеніт,
Піхоти бовваніє смуга.

Ось розповідь про давні дні
З намету чується мені:
Як із Єрмоловим ходили,
Щоб втихомирити Кавказ,

Як йшли бої, як ми їх били,
Як діставалось нам не раз.
Ось недалеко на травичці
Татарин мирний, вірний звичці,
Поважно творить свій намаз
І б'є поклони раз у раз.
А інші завели розмову

В кружку на березі ріки.
Люблю високі їх шапки,
Незрозумілу їхню мову,
Лукавий зір, гортанний клич
І смуглий колір їх облич.
Враз дальній постріл! Забриніла
В повітрі куля... славний звук...
Ось крик — і знову все навкруг
Мовчить... Та спека відпустила,
Кіннота йде на водопій,
Заворушилася піхота;
Шум, гамір, лихоманка дій.
-Куди поділась друга рота?
-Що, в'ючити? — Де капітан?
-Вози не ставте як попало!
-Петрович! — Що? — Подай кресало! —
Підйом ударив барабан —
Музики полкові заграли.
За генералом проскакали
Штабні і почет... Між колон
Повзуть гармати під уклон.
Розсипались у чистім полі,
Як бджоли, з гиком козаки;
Вже показалися значки
Ворожих сил на видноколі.
І ось в чалмі один мюрид
На поле виїхав поважно.
Щоб розбудити злість чи стид,
Махає, кличе — де відважний?
Хто вийде з ним на смертний бій?..
Дивіться: скаче невідпорно
Козак у шапці хутряній;
Гвинтівку вихопив проворно,
Вже близько... постріл... звився дим...
Гей ви, станичники, за ним...
Ну що?.. Поранили!.. дурниці...
І почалась розмова криці...

Але у сутичках оцих
Багато шуму, сенсу мало:
Під вечір, стомлені, бувало,

Ми всі дивилися на них
Як на виставу, для забави,
Без хвилювання й суєти.
Та бачив я такі вистави,
Яких на сцені не знайти...

Було це якось під Гіхами.
Крізь темне листя верховіть
У лісі дихала над нами
З небес розпечена блакить.
Важкі бої передбачались.
Із гір Ічкерії стікались
Уже в Чечню на клич братів
Загони мужніх вояків.
Сигнальні вогнища горіли
Вздовж шляху нашого кругом;
Дими, здіймаючись стовпом,
Про щось чеченцям говорили.
І ожили густі ліси;
Перекликалися голоси —
То вороги збирали сили.
Ми йшли колоною, та ось
Гаряче діло почалось:
У ар'єргард гармати просять,
Де залпи ряд за рядом косять,
Несуть поранених бійців,
Кричать і кличуть лікарів.
Ось, намагаючись зім'яти,
Чеченці лізуть на гармати;
І градом куль колони бік
З дерев обстріляно. А нижче,
Де у кущах шумів потік,
Мовчав завал. Підходим ближче.
Людей не видно. Наугад
Пустили декілька гранат.
Ось над колодами завала
Рушниця ніби заблищала,
Майнула шапка, може й дві,
І знов сховались у траві.
Було недовге те мовчання,
Але нестерпне і страшне;

І від непевності чекання

Забилось серце не одне.
Зненацька залп... Поміж рядами
Багато вбитих, та полки —
Народ обстріляний... — В штики,
Дружніш! — почулося за нами.
Вперед рвонулись, люті, злі;
Всі офіцери на чолі...
Помчали верхи на завали
Хто ще не встиг зійти з коня...
Ура! — й замовкло. — За кинджали,
В приклади! — і пішла різня.
І довго в струменях потоку
Ми з ними різались жорстоко,
Як звірі, мовчки, сам на сам;
Потік тілами завалили.
Води хотілося вустам
(Бо спека й бій мене стомили),
Та тільки хвиля гомінка
Була червона і гірка.

Край річки, під крислатим дубом,
Де кінчився завалів ряд,
Стояв кружок. Один солдат
Навколішках; похмурим, грубим
Здавався вираз їх облич,
Та сльози капали із віч...
Там на шинелі поміж ними,
Блідий і змучений, лежав
Їх капітан. Він помирав;
Хрипіли груди, наскрізними
Пробиті ранами. Із них
Точилась кров. Бійців своїх
Вже зір його не міг впізнати.
Він марив і молив загал:
"Рятуйте... хочуть пов'язати...
У небезпеці генерал..."
Крізь стогін кликав допомогу
І стих, віддавши душу богу.
Навколо сиві вусані

Стояли, спершись на рушниці,
Усі заплакані, сумні...
Тоді покровом плащаниці
Його останки бойові
Вони укрили обережно
І понесли, щоб як належно

Їх поховати. У траві
Сидів я довго непорушно.
Тим часом жалібно і скрушно
Убитих друзів, земляків
Довкола мене називали.
Та тільки жодних почуттів
Слова в душі не викликали.
Уже затихло все; тіла
Стягнули в купу; кров текла
По розігрітому камінню.
І запахи, супутні тлінню,
Вже розповзались. Генерал
Проте сидів на барабані
І слухав рапорти. Завал
І ліс, неначе у тумані,
Синіли. Дим пороховий
Ще розтікався, мов живий.
А вдалині в красі величній,
Неперевершеній і вічній,
Виднілись гори. Їх сім'я,
Як приклад злагоди і миру,
В мені збудила заздрість щиру.
"Нікчемне людство, — думав я,-
Чого нам треба? Світить ясно
Нам сонце, гори височать.
Тож надаремно й повсякчасно
Навіщо нам ворогувать?"

Порушив роздуми зненацька
Галуб (він був мені кунак);
Його спитав я: — Зветься як
Ця річка, ця могила братська?
Він відповів, що Валларіг,
А назву перекласти б міг

Як "річка смерті". Справедливо
Було так названо людьми.
— А скільки билось їх? — Можливо,
Що горців тисяч до семи.
— Великих втрат вони зазнали?
— Чому самі не рахували!
"Так! буде горцям, — хтось сказав,-
В науку справа ця кривава".
Чеченець, глянувши лукаво,
Лиш головою похитав.

Та я боюся вам наскучить,
В забавах світу вам смішні
Тривоги наші на війні;
Свій розум ви не звикли мучить
Сумним передчуттям кінця;
У рисах вашого лиця
Не відшукать слідів турботи.
І смерті жодної істоти
Не довелось вам бачить. Бог
Позбавив вас таких тривог.
Та, певне, краще і не знати
Життєвих втіх зворотній бік,
Щоб, засинаючи навік,
Близьке пробудження чекати?

Тож прощайте: може, вас
Мій лист, хоч на короткий час,
Розважить у лиху годину?
Я буду радий. А не так? —
Вважайте жартом писанину;
Промовте стиха: от дивак!..

Переклад Грязнова Олександра Андрійовича